

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739 – 1791)

Spisal Ivan Steklasa

1. Potemkinova mladost in sreča.

Gregor Aleksandrovič Potemkin se je narodil v vasi Čiževi blizu Smolenska meseca kimavca leta 1739. Oče njegov je bil upokojen major in nebogast vlastelin. Umrl je že leta 1746., in tako je Gregor ali, kakor so ga zvali dete, »Gric« rano osirotel. Mati Darja Vasiljevna, lepa in pametna žena, se je preselila po smrti svojega moža z Gricem in drugimi otroki v Moskvo, kjer je živel sorodnik pokojnega Potemkina, Gregor Matvejevič Kozlovskij. Bil je predsednik komornega zbora. Kot skrbnik malodobne dece se je zanimal posebno za Grica, kateri je hodil, ko je dorastel, z njegovim sinom v šolo vse do vseučiliških nauk.

Potem je prestopil mladi Potemkin na komaj urejeno moskovsko vseučilišče ter se posvetil naukom z vso gorečnostjo in vedoželjnostjo. Za nadarjenost in uspehe v naukih je dobil zlato svetinjo. Prav rad se je bavil celo svoje življenje s samostalnim znanstvenim raziskovanjem ter je vrlo mnogo in goreče čital. Še posebno rad se je razgovarjal z učenimi menihi o verskih vprašanjih, v katerih je bil vrlo zveden, in znal je na pamet vse znamenite izreke svetih očetov, pa tudi rimskih in grških klasikov. Ker je bil od mladosti vdan razmišljanju in pobožen, je mislil nekaj časa, da vstopi v samostan. To se pa vendar ni zgodilo, ker ga je preveč mamil posvetni sijaj, ki ga je videl pri neki priliki na dvoru cesarice Jelisave Petrovne (1741—1762). Izprevidel je kmalu, da si kot učenjak ne bi mogel steči velike slave. Pa saj je bilo na cesarskem dvoru med samimi ljubimci cesaričinimi toliko nenadarjenih in nesposobnih ljudi. Človek krepkih udov, visoke postave in telesne lepote se je lažje popel do visokih časti nego še tako učen mož.

Bržkone so bile te in enake misli vzrok, da je začel Potemkin zanemarjati vseučiliške nauke ter bil leta 1766. izključen z Novikovim vred radi »lenosti in nemarnosti«. In vendar je bil Novikov izmed najučenejših mož tistega časa, a tudi Potemkin ni bil brez znanja. Po tem bi se dalo soditi, da tedanji suhoparni in pedantni način predavanja na vseučilišču ni ustrezal živahnim duhovom nadarjenih

učencev, in tako so baš najbolj nadarjeni učenci izgubili veselje za nauke ter vsled tega zanemarjali predavanja. Krivo sodijo torej o Potemkinu oni nemški zgodovinarji, ki trdijo o njem, da je bil zares len in nemaren, pa tudi neotesan in nevesten človek; kajti Potemkin je res temeljito poznal staroklasično in francosko književnost ter bogoslovne znanosti.

Potemkin je popustil torej znanstveno polje ter stopil v dejansko vojaško službo. Po navadi tistega časa so ga zapisali, ker je bil še mlad, v konjiško telesno stražo kot oklopnika. Od tega časa se je lotil s posebnim zanimanjem izučavanja vojaške službe ter si je pridobil v nji kmalu toliko znanja kakor v bogoslovnih naukih. V kratkem je postal radi svoje velikosti in telesne lepote glasnik pri priljubljenem dedu cesarja Petra III., Jurju Holsteinskem.

Tisti čas, ko je prišel Potemkin v Petrograd, je bil posebno udoben za čestihlepne ljudi. Katarina II. (1762—1796) je potrebovala odločnih mož, ko se je povzdignila na prestol. Med njimi je bil tudi Potemkin, ki je dobil za svoje sodelovanje pri tem dogodku od Katarine lepo nagrado, namreč: 400 duš kmetov, čin podporočnika v telesni straži in pridvorno plemstvo. To so bile prve skromne nagrade za Grica, kateremu so se s tem izpolnile prve mladostne sanje.

Prvi najtežji korak — začetek — je bil storjen. Potemkin je bil zdaj znan vladarici, ki se je začela zanimati za dostojanstvenega konjika; saj se je povrh svoje lepote odlikoval tudi še s svojo nabraženo in bistroumnostjo. Mnogo pripovedi se nahaja v knjigah o tem, kako se je ponašal Potemkin v tem času pri dvoru, in čemu se je imel pred vsem zahvaliti za svoje povišanje. Pravijo namreč, da je umel mladi srečnež posnemati tuje glasove, pa je s tem večkrat zabaval Gregorja Orlova; to da je zvedela tudi cesarica ter zaželela, da se bolje upozna s tem veseljakom. Ko ga je Katarina kaj vprašala, ji je odgovarjal z njenim glasom in izgovorom, čemur se je ona sladko smejala. Pa tudi njegovi iznajdljivosti in smelosti je imela večkrat priliko se čuditi. Tako je nekoč Katarina vprašala Potemkina, ko so sedeli pri mizi, nekaj v francoskem jeziku, a le-ta ji je odgovoril po ruski. Sedel je za mizo pa tudi ugleden činovnik iz rodovine Polonijev. Le-ta je očital Potemkinu, da je podložnik dolžan odgovarjati svojemu vladarju v istem jeziku, v katerem je bil vprašan. Toda mladi plemič se vsled tega ni niti najmanje zmedel, namreč je odgovoril: »A jaz nasproti temu mislim, da je podložnik dolžan odgovarjati svojemu vladarju v jeziku, v katerem more izraziti verno svoje misli; ruskega jezika se učim že 22 let.«

Drugikrat je cesarica igrala karte z Gregorjem Orlovim. Potemkin pride k mizi, se opre nanjo z roko ter gleda v karte cesaričine. Orlov mu je šepnil, da naj odide. »Pustite ga,« je rekla cesarica; »vas ne moti!«

Ali slavohlepneža, kateremu se je nasmejala sreča s tako lepimi uspehi, je zadela grozna nesreča: oslepel je na desnem očesu. Tudi ta dogodek je bil povod najbolj sanjarskim pravljicam. Govorilo se je, da sta mu izbila oko v nekem prepiru grofa Orlova, toda bržkone si je bil sam kriv svoje nesreče. Zvali so ga od tega časa Alkibiada. Kaka zbadljivka je bila to za mladega gizdalina! Od tega časa se je vdal Potemkin popolni zdvojnosti; zdelo se mu je, da je vse izgubljeno: že zadobljeno zanimanje vladarice, a s tem tudi sijaj, slava in mogočnost. Celih 18 mesecev ni zahajal med svet, nego je bival doma v sobi z zaprtimi oboknicami ter občeval le s svojimi najbližjimi znanci. Ko so ga napadale zdvojne misli, je zaželel iznovič, da postane menih, ter je vrlo marljivo čital pobožne knjige. Slednjič se je pa vendar pomiril tudi s to telesno hibo, katera se je po trditvi vrstnikov malo opažala ter je le neznatno kazila njegovo lepoto. Z zavezanim očesom je začel zahajati v društva, a slednjič prišel tudi na dvor, kajti zanj se je zanimala še vedno cesarica Katarina. Orlovim to sicer ni bilo po volji, toda po zapovedi vladarice sta posetila nekega dne oba grofa puščavnika, češ, da ga dovedeta zopet na dvor.

»Striček«, pravi Gregor, »vladarica je zapovedala, da pregledava tvoje oko.«

Ali Potemkin ni hotel s početka ti zahtevi zadovoljiti; tedaj sta Orlova s silo snela obvezo z očesa ter se prepričala, da je njiju protivnik oslepel. »No striček,« je izpregovoril nato Gregor, »meni so pravili, da ti le kljubuješ . . . Obleci se; cesarica je zapovedala, da te pripeljeva k nji!«

Tako je prišel Potemkin drugič na cesarski dvor, kjer pa do zdaj sicer ni imel še nobenega vpliva. Samo toliko se more reči, da je bil on v tem času pogostoma na dvoru, da je zabaval vladarico s svojimi dovtipi ter se ji na ta način posebno prikupil.

Orlovi in njih stranka ga niso trpeli, ker se jim je bil že večkrat odločno uprl. Hoteli so ga zategadelj odstraniti s cesarskega dvora, a to se jim ni posrečilo. Vendar so sčasoma toliko izposlovali pri cesarici, da v tem času ni bil povišan v državni službi; šele leta 1768. je bil imenovan za komornika. Opravljal pa je Potemkin v

tem času prav različne službe ter bil celo član »velike komisije«, ki je imela sestaviti državni zakonik za celo Rusijo.

Leta 1769. je odrinil Potemkin po najvišjem dovoljenju k vojski kot dobrovoljec. Hotel je poiskati svojo srečo na bojnem polju; kajti na cesarskem dvoru je vse mrgolelo vsemogočnih spletkarjev in raznih tekmecev, ki so se trgali za naklonjenost vladaričino. S pismom, v katerem je izrazil svojo željo, da hoče služiti oboževani vladarici verno in zvesto do svoje smrti, je vzel slovo ter odšel nemudoma k vojski, ki je obsedala pod vodstvom kneza Golicina trdnjavo Hočim na Dnjestru. Ta prva vojska Katarine II. s Turki (1768—1774) se je odlikovala z velikimi zmagami ruskih čet posebno pod zapovedništvom grofa Rumjancova Zadunajskega, ki je bil zamenil Golicina. Znamenit poraz Turkov pri Lacgi in Kaguli je dokončal to vojno za Rusijo z vrlo povoljnim mirom v Kučuk-Kajnardži (1774).

V ti vojni si je stekel Potemkin prve svoje lovorike. Že pod knezom Golicinom je sodeloval v mnogih bojih ter si zaslužil radi hrabrosti pohvalo zapovedujočega generala. Izurjen v konjiški službi, se je pokazal Potemkin pri teh prvih vojaških poskusih izvrstnega konjika. »Neposredno priporočam Vašemu veličanstvu hrabrost in izkustvo, katero je pokazal pri porazu moldavskega paše leta 1769. generalni major Potemkin; do tega časa se naše konjištvo ni izkazalo še nikjer tako spretno in hrabro, kakor zdaj pod zapovedništvom imenovanega generalnega majorja.« Tako je sporočil knez Golicin Katarini o podjetnem Potemkinu, ki je pokazal, kjerkoli je bilo treba, okretno hrabrost in vrlo odločnost v vseh samostalnih odredbah. Potemkinova četa se je kesneje še posebno odlikovala pri krvavi osvojitvi trdnjave Izmailske.

Toda sredi teh bojov je vleklo Potemkina nekaj neprenehoma z bojišča v Petrograd, na cesarski dvorec, k izvoru in sredotočju vsega veličja, milosti in bogastva. Tam je živela vladarica, katere naklonjenost je veljala več, nego pobeda ter osvojitev desetih trdnjav.

Potemkin je prispel v Petrograd že konec leta 1770. z odličnim priporočilom, ki mu ga je dal Rumjancov. Vendar zanj še ni prišel čas. Orlovi so bili še vedno najmogočnejši dvorjaniki, posebno še po sijajni Čezmenski zmagi (1770), katero je priboril sam Aleš Orlov. Vzdignili so se bili sicer proti njim ugledni Panini, ali brezuspešno. Bodoči ljubimec Katarine je bil dovolj oprezen, da ni začel borbe z njimi, saj bi se bila zdaj gotovo končala le z njegovim porazom.

Pač pa si je iskal zaveznikov na dvoru ter jih je tudi našel. Bila sta to dva dvorjanika, knjižničar Katarine Petrovin in Ivan Elagin.

Prvi je opozarjal cesarico na Potemkina s svojimi pesmimi, drugi je pa posredoval, da je mogel Potemkin dopisovati s cesarico. Karabanov sporoča, da je 'cesarica z zadovoljnostjo' prebrala vsako pismo ter se prepričala, kako ljubezniva čuvstva in koliko hvale posvečuje Potemkin njeni osebi. Katarina je s početka dajala na ta pisma ustne odgovore, kesneje pa je prišla sama za pero ter začela z njim dopisovati. In odslej je raslo čuvstvo cesaričine blagonaklonjenosti naproti mlademu srečnežu brez prestanka. K temu so pripomogli ugodni dogodki. Ravno ko se je bodoči miljenec iznovič odlikoval pri Silistriji, kjer je zapovedoval celemu rezervnemu oddelku, so se v Petrogradu na cesarskem dvoru izpremenili dosednji odnošaji njemu v prilog.

Turška je za ruske zmage Rusom naklonila grozno kugo; le-ta je zlasti v Moskvi provzročila velik strah in upor. Orlovim protivna stranka Ivanoviča Panina je uverila cesarico, da bi se morala izročiti poverljivi osebi vsa oblast, da reši to mesto skrajnje nesreče. Predlagal je za ta posel Gregorja Orlova, češ, da se ga tako reši; saj je čvrsto računal, da tudi njega pobere kuga. Toda hudo se je prevaril. Orlov je z veliko odločnostjo in modrimi odredbami res pomiril prebivavce ter zadušil celo to hudo bolezen. Slavodobitno se je povrnil v Petrograd. Celo slavoloke so mu postavljali. Vendar je začela kmalu po tem dogodku njegova slava temneti. Kot cesarski poslanec na kongresu v Fokšanah se je ponašal prav samooblastno naproti turškim zastopnikom, ker le-ti niso hoteli odobriti njegovih predlogov glede miru. Prenehal je zategadelj iznenada z dogovori ter se povrnil v Moskvo. To pa cesarici ni bilo po volji, in njen glasnik mu je izročil že na potu pismo, v katerem mu je bilo zapovedano, da se naseli v Gačini.

Ravno takrat je bil povišan Potemkin za generalnega lajtnanta spričo svojih odličnih vojnih činov. Brez dvoma je bil dobro poučen o vsem, kar se je bilo zgodilo v tem času na cesarskem dvoru, in je kar hrepenel, da pride v Petrograd. Njegov odhod je pospešilo pismo, ki mu ga je pisala cesarica sama. Že v početku leta 1774. je prispel on v Petrograd. V kratkem času je postal mogotec, kateremu so se ponižno klanjali ljudje, ki so ga še pred nedavnim smatrali le za povišanca.

A kaj je bilo povod ti rastoči naklonjenosti Katarine do Potemkina, naklonjenosti, katera je bila tako trajna, da je trajala do smrti mogočnega kneza? Pred vsem je umel Potemkin vzdržati pri cesarici zanimanje za svojo osebo, ne samo kadar je bil na dvoru,

nego tudi takrat, ko je bil odsoten. V svojih pismih ni nikdar skoparil z izrazi vdanosti, marveč je prikupljivo in spretno izjavljal svoja goreča čuvstva do obožavane vladarice. Tudi je slišala Katarina mnogo o vojaškem znanju in smelih podjetjih mladega junaka, o katerem so neprenehoma sporočali njegovi pristaši, kadarkoli je bil on na vojski. Vrhu tega nespretni minister Vasiljčikov ni znal izvrševati velikih osnov, s katerimi je stopila ravno takrat na dan genijalna vladarica. Teh ugodnih prilik se je Potemkin čvrsto oklenil ter se znal z njimi okoristiti skoraj do konca svojega življenja.

Med tem je dohajal tudi vedno redkeje Gregor Orlov na cesarski dvor. Da se prilizne cesarici, je pripeljal na dvor Potemkina, brž ko se je bil le-ta povrnil z bojišča. Želel si je s tem pridobiti poprejšnjo milost vladaričino. A dogodilo se je ravno nasprotno; Potemkin je kmalu iztisnil Orlova za vselej s cesarskega dvora. O odnošajih obeh cesaričinih ljubimcev so se širile kmalu potem razne pripovedi. Tako su pripovedovali, da je korakal nekoč Potemkin po stopnicah do cesarice, a Gregor Orlov je odhajal ravno od nje po istih stopnicah. Potemkin se obrne ves zmeden k svojemu drugu ter ga vpraša v naglici: »Kaj je novega na dvoru?« — »Nič« odgovori Orlov hladno, »vi greste gori, jaz pa doli.« In tako je bilo tudi v resnici; kajti Orlovi so izgubili od tega časa na cesarskem dvoru ves vpliv.

Osrčen po preprijaznem ponašanju Katarininem, je poprosil Potemkin, naj ga imenuje za generalnega pobočnika. Kmalu je dosegel, kar je želel, kajti že čez mesec dni je cesarica sporočila Bibikovu, da jo njegov drug Potemkin povišan do časti generalnega pobočnika. To se je zgodilo dne 1. sušca leta 1774.

To povišanje je povzročilo na dvoru med dvorjaniki in diplomati mnogo šuma. Pruski poslanec na ruskem dvoru grof Solms je sporočil svoji vladi o tem dogodku tako-le: »Kakor se vidi, postane Potemkin najvplivnejša oseba v Rusiji. Mladost, um in odločnost mu dajejo tak položaj, kakršnega ni užival niti Orlov.« In dobro je sodil ta državnik. Potemkina so od tega časa kar obsipali z bogastvom in častmi. Prejel je takoj v prvem času svojega povišanja ogromne vsote denarja, deset tisoč kmetov, mnogo biserjev in drugih dragocenosti. Leta 1774. je bil Potemkin že generalni šef, podpredsednik vojnega sveta in vitez reda sv. Andreja Prvozvanega (t. j. sv. Andreja apostola). Leta 1775., o proslavljanju miru kušukkajnardskega, je dobil že naslov grofovski, a meseca sušca leta 1776. je prejel po iskreni prošnji same Katarine od nemškega cesarja Josipa II.

tudi kneževski nazivek s pridevkom »prejasni«. Tuji vladarji so mu izkazovali svojo milost po posredovanju svojih poslanecev v Petrogradu ter mu obenem poklanjali visoke odlike; le Jurij III., vladar »ponosnega Albiona«, ni blagovolil podeliti Potemkinu reda »Podveze«.

Milosti se pa niso delile samo Potemkinu, nego tudi njegovim sorodnikom. Mati njegova je bila izvoljena za dvorsko gospo; pa tudi sestre in druge sorodnice so se približale cesarskemu dvoru ter dobile tukaj svojo službo.

Slava mogočnega kneza je odmevala že prva leta njegovega povišanja po celi Rusiji. Moskovsko vseučilišče, ki je bilo »Grica« izključilo radi navidezne lenobe in nemarnosti, je proslavljalo novega dostojanstvenika v vzvišenih verzih. Sumarokov in Heraskov sta ga proslavljala v svojih pesmih kot mecenata. Metropolit in vladike so se obračali nanj s ponižnimi pismi ter ga prosili priprošnje pri cesarici. Potemkin je bil tako dosegel svoj smoter, za katerim je hrepenel toliko časa.

(Dalje prih.)

Drobne pesmi.

Fantovska.

Sosedova »srček« kupila
Najlepši na sejmu je vsem;
»Za tebe kupila ga sem«,
Tako je sladko govorila.

Odvrnil sem fantič dekletu:
»Le drugim ta srca kupuj,
A meni še lepše daruj,
Ki ljubim nad vse je na svetu.«

Takoj me dekle je umela —
»Če tebi, moj fantič, je dam,
Kaj reva naj sama imam?«
Odvrnila je zardela.

»Poslušaj, jaz to-le svetujem:
Menjajva! — ti moje dobiš!
Če misliš, da škodo trpiš,
S poljubi te rad odškodujem.«

Za voglom.

Za vogel se ljubici skrijem;
Ko blizu dovolj postoji,
Krog vrata ji levo ovijem,
Zatisnem ji z desno oči.

Tedaj ugibala bo deva,
Kedo je predrzen tako,
Naj še si tako prizadeva,
Odtegnila roke ne bo.

Predolgo če bo ugibala,
Prisrčen poljub ji bom dal,
Potem pa takoj bode znala,
Kedo ji za voglom je stal.

Saj drug poljubiti nobeden
Te rože cvetoče ne sme;
Oj srečen tako je le eden,
Ki dal ji za to je srce.

Z.

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa.

II. Potemkinove osnove in njegova mogočnost.

e prve dni svojega povišanja je pokazal Potemkin, da noče biti pri dvoru le nekako orodje; takšna uloga se je videla slavohlepnemu in ponosnemu knezu malo dostojna — nego on je hotel upravljati državne zadeve sam kot edini državnik na celem dvoru. Vendar pa svojih drugov pri vsem tem ni preziral, niti jim ni bil zaviden, če so izvedli kaj dobrega. Tako je dovolil, da se je izdatno povišala vojska Zadunajskega, ter mu prepustil popolno svobodo v vseh vojaških podjetjih. Ker je poznal moč Nikite Panina, se mu je pokazal prav uslužnega ter izročil bratu njegovemu poveljstvo, da dokonča razpravo s Pugačevci. V temu času so bili po njegovi osnovi zatrti tudi zaporoški Kozaki.

Bržkone se je seznanila že sedaj tudi vladarica z obširnimi osnovami Potemkinovimi o vojni s Turško, o ureditvi ruskih pomejnih krajev na jugu, o poselitvi Nove Rusije, o razširjenju Rusije do Črnega morja ter o ruski oblasti na njem. Radi teh velikih osnov je bil imenovan Potemkin že leta 1774. za generalnega gubernatorja Nove Rusije.

Edini nevarni protivnik Potemkinu je bil Zavadovskij. Katarina ga je pozvala obenem z Bezborodko leta 1776. iz pisarnice generala Rumjancova za svojega tajnika. Osebna naklonjenost vladaričina do Zavadovskega je hudo žalila Potemkina; kajti ni mogel trpeti takšnih tekmecev. Radi tega je odšel za nekaj časa iz prestolnice, in mislili so že vsi, da je zdaj odzvonilo njegovi mogočnosti. Toda, ko se je povrnil, je razpršil nemudoma kot zmagovavec vse spletke sovražnikov ter zavladal zopet sam na celem dvoru. Prepričan o svoji neodoljivosti in neizpremenjeni milosti vladaričini, se je Potemkin smelo lotil največjih, seveda deloma tudi neizpeljivih osnov, za katere drugi njegovi vrstniki niso imeli niti sil, niti poguma, niti razuma.

Ena takih osnov je bil tudi tako zvani »grški projekt«, ki ni zanimal samo Katarine, nego je bil strah za celo Evropo. Potemkin je bil uverjen, da se da popolnoma izvesti, ter je mislil, da se nahaja

tudi za to ogromno podjetje dosta ljudskih žrtev v ogromni Rusiji. Vse, kar je knez snoval in izvajal na jugu Rusije, je bilo samo pripravljanje za to ogromno osnovo, po kateri je hotel osvojiti vso Turško, vzeti Carigrad, vstopiti med ploskanjem naroda v cerkev sv. Sofije, povzdigniti tamkaj sv. križ ter izpremeniti osmanlijsko prestolnico v središče ogromnega krščanskega cesarstva. Le-te misli je razvijal Potemkin natanko v obširnih zapiskih cesarici ter jih zagovarjal v razgovorih z višjimi činovniki v sejah državnega sveta in neprestanih dogovorih s samo cesarico. Treba je omeniti, da je v kneževih zapiskih to vprašanje obdelano prav na široko. V njih ni bilo izpuščeno nič, kar bi bilo moglo oživitvoriti ta projekt: niti nada v splošni vstanek od Turkov zatiranih Slovanov, niti odločnost in brezuvetna hrabrost ruske vojske, niti možnost, da se druge države umirijo s tem, da se jim vržejo kake nagrade za njih popustljivost.

Da so te osnove silno zanimale tudi vladarico, to se razvidi iz njenih zapiskov in razgovorov; gotovo tudi ni brez pomena, da je dala svojemu vnuku, ki se je narodil ob času, ko se je najživahneje razpravljalo o grškem projektu, ime Konstantin, in prav v slavo tega dogodka je bila sestavljena spomenica, na kateri je bil naslikan Sofijski hram v Carigradu in Črno morje z zvezdo, ki se sveti nad njim. Isto stremljenje proseva tudi v napisu, ki je bil postavljen v čast Potemkinu na slavoloku v Carskem selu po osvojitvi Očakova, ko se je vračal v Petrograd: »Ti v pleskah (med ploskanjem) vnideš (vstopiš) v hram Sofije!« Spričo svoje domišljivosti je Potemkin gledal v duhu že celo vrsto novih mest in bojnih luk ob severni obali Črnega morja; rusko zastavo, ki se ponosno vije na ostrogih trdnjav, na mnogoštevilnih bojnih ladjah in trgovskih barkah; ladje, ki prehajajo brez vsake zapreke skozi Bospor in Dardanele v Sredozemsko morje ter raznašajo povsodi slavo Katarine in ruskega imena, obenem pa donšajo rodni zemlji bogastva ter zadavajo spoštljiv strah sosédnjim državam. V Potemkinovem duhu so se že vzdigovale namesto puščav brezštevilna mesta s krasnimi cerkvami in zgradbami, zatemnjujoč s svojim sijajem največje graditeljske spomenike evropske.

Toda druga vojna s Turki je njemu očitno dokazala, da je mnogo lažje izmišljati lepe načrte, nego jih dejansko izvajati. Pri vsem tem pa to, kar je storil knez v teh krajih, dokazuje njegovo bistrornost in točno razumevanje državnih koristi. Brezkrvno zedinenje Krima, tega čudesnega polotoka, s Tamanjo in krajev priukubanskih je najvažnejša zasluga Potemkinova za rusko državo. —

Položaj Rusije na jugu ob tem času ni bil v nobenem pogledu tako varen, kakor bi bilo misliti o tako mogočni državi. Ruske meje so bile precej oddaljene od Črnega morja, kjer tudi še ni bilo pravega ruskega brodovja; ob ustjih Dnepra, Dnjestra in Buga je stala cela vrsta jakih turških trdnjav. Krim (Tavrida), četudi vsled mira v Kučuk-Kajnardži osvobojen vrhovne oblasti turške, je bil v istini še vedno pokorno sredstvo v rokah turških poslancev ter je ob vsaki priliki grozil Rusiji kot zaveznik Turške, posebno še, če je pretila nji vojna. Ruse so nadlegovale hajduške čete budžaških in nogajskih Tatarjev. Vse to je činilo, da je bilo zedinjenje Krima važna državna potreba. Znano je, da se je izvršilo to zedinjenje le z oprezno politiko in razumnimi odredbami Potemkinovimi brez prelivanja krvi leta 1783. Potemkin je spretno upotrebil nereda, ki so se godili na Krimu; kana Šagin Gireja, nad katerim so imeli Rusi pokroviteljstvo, je z obljubami pridobil, da se je odrekel svojih pravic do Krima. Le-ta je bil potem zedinjen z Rusijo, a važnejše točke so bile zasedene po ruski vojski. Obenem so pomirili Rusi tudi budžaške in nogajske Tartarje ter si jih podvrgli.

Mnogo se je zanimal Potemkin za Novo Rusijo ter je vse storil, kar je bilo prikladno za nje preosnovo in uredbo. Marljivo je dopisoval s poslancem na turškem dvoru, se zanimal za odnošaje v Moldaviji in na Vlaškem, posebno pa še za položaj onih slovanskih dežel, ki so bile podložne Turkom. Poskrbel je tudi, da se zavarujejo ruske meje proti napadom divjih prebivavcev ob Kavkazu ter se dogovarjal o predaji gruzinskega cesarja Harakleja. Toda osnove o zaokrožbi in utrditvi ruskih mej nasproti turškemu cesarstvu so se izvedle šele tik pred smrtjo kneza Potemkina. V drugi turški vojni (1788—1791), za katero so se pripravljali Rusi prav dolgo, so osvojili važne turške trdnjave: Očakov, Izmail, Akjerman in Anapa. A njih osvojitve ni bila lahka, in Rusi so morali biti zanje orjaške bitke.

V tem času je prebil Potemkin dolge mesece v Novi Rusiji, kjer se je izvajala ena izmed njegovih ogromnih osnov z največjo hitrostjo: osnovala so se mesta Ekaterinoslav, Nikolajev in Herson. Herson, utemeljen leta 1778. na ustju dneprovem, je bil opredeljen za ladjišče, kjer so se kmalu tesale mnogoštevilne ladje za bodoče črnomorsko brodovje. Zgrajeno je bilo tudi krasno pristanišče, sedanji Sebastopolj; pripeljali so v južne kraje mnogo naseljencev, ki so v kratkem izpremenili južne stepe v bogate poljane. Razume se, da tudi tukaj ni bilo izvedeno vse, kakor je Potemkin

misлил in želel. V glavnem mestu Nove Rusije, v Ekaterinoslavu, katerega obseg se je odmeril na 300 štirjaških vrst, so se imela sezidati sodišča, kakršne so bile stare bazilike, postaviti trgovski dvori kakor propileje v Atenah ter mnogi glasbeni zavodi po grški osnovi. Stremljenje kneževu po ogromnih stavbah se je pokazalo najjasneje v osnovi za velikansko cerkev v tem mestu. Hotel je namreč Potemkin sezidati cerkev, ki bi bila podobna cerkvi sv. Petra v Rimu, pri tem pa je ukazal »dodati po en aršin (= 0,711 m) k vsem razmeram rimskega kolosa,« da bi nadkrilil celo ta največji božji hram na zemlji. Temelj tega hrama, kateremu seveda ni bilo usojeno, da se izvede, služi zdaj za ogrado znotraj njega sezidane cerkve.

Vse to, kar je bilo dogotovljeno, je vrstnike kneževe na Ruskem in na tujem presenečalo, ko so gledali ob potovanju Katarine po teh krajih vsa ta čudesa, nastala kakor po kakem čarovniku v sicer pustem predelu. Vsa ta čudesa so pa dokazovala odločnost in podjetnost kneza Potemkina. Posebno se je še knez ponašal s črnomorskim brodom, katero je sam osnoval, proseč vladarico, naj to podjetje še posebno podpira, češ, da Rusija bode na jugu le tedaj mogočna, kadar bode celo Črno morje v njeni oblasti. »Jaz Te prosim«, je pisal Potemkin cesarici, »da se ozreš na to mesto (Sevastopoljsko lukko); saj tu je slava Tvoja izvirna, tu Ti je ni treba deliti s Svojimi predniki; tukaj ne slediš po stezah drugega . . .«

Izvedba vseh teh čudes v vrlo kratkem času je stala ogromnih žrtev. Protivščine, s katerimi se je bilo boriti pri dovržitvi načrtov, so bile tudi ogromne; toda Potemkin ni bil izmed onih ljudi, ki se plašijo velikih težav in žrtev. — Zanimivo je, kako sta sodila o teh podjetjih nemški cesar Josip II. in francoski poslanec pri ruskem dvoru, grof Segur, ki sta oba videla po Potemkinu preobraženo Novo Rusijo. »Mi,« pravi cesar, »na Nemškem in Francoskem ne bi smeli početi tega, kar delajo tukaj. Vladar robom zapoveduje, in robovi delajo; ne plača jim nič ali pa prav malo, slabo jih hrani, a oni se vendar ne tožijo . . .« Je-li pa bilo v zapadni Evropi v tem času zares kaj bolje nego v Rusiji? Mi resnobno dvojimo. Tudi na evropskem zapadu je cvetlo takrat še tlačanstvo, a zares žalostni so morali biti društveni odnošaji, ki so ravno v tem času provzročili grozno francosko revolucijo. Francozi in Nemci pač niso imeli razloga, da bi se bili rogali tedanjemu društvenemu redu na Ruskem; pomislimo le na razuzdano življenje na francoskem kraljevskem dvoru in pa na nemške vladarje, ki so svoje podložne lovili ter jih za drag denar prodajali Angležem za vojaško službo. Za dela, ki jih je osnoval

Potemkin, so mu pošiljali iz domačih mest krdelo potrebnih mojstrov, a za roboto so upotrebljevali tamošnje prebivavce in vojake. — Za Rusijo so bila ta podjetja brez dvoma velikega kulturnega pomena, a žrtve, ki so se žrtvovale zanja, niso bile za vselej izgubljene. Prihodnjost Rusije je bila odvisna od napredka na njenem jugu; Potemkin je to dobro razumel ter se je radi tega žrtvoval za te osnove.

Kot predstojnik v vojaškem svetu in kot dober poznavavec vojaških stvari se je zanimal knez precej s početka, ko je bil povišan, posebno za vojaštvo. Poznal je dobro konjištvo, a še posebno se je proslavil z uredbo neredne konjice: knez je sestavil mnogo polkov iz črnomorskih in donskih Kozakov, katerim je bil sam ataman. Lahkokonjski polki so s svojo prikupljivostjo zanimali tudi vladarico in njeno sijajno spremstvo ob potovanju po Krimu in Novi Rusiji. Sicer pa vojaški zapovedniki, ki so služili takrat v ruski vojski, niso odobrovali, da je knez preveč negoval konjištvo na škodo pehoti. Enoglasno pohvalo pa si je pridobil Potemkin celo pri nasprotnikih s tem, da je olajšal vojakom težave glede obleke in orožja. Mi si niti ne moremo misliti, koliko težav je imel prenašati vojak tega časa ne samo na Ruskem, nego tudi po ostali Evropi. Težko orožje in ozka obleka je mučila vojaka posebno pri težavnih pohodih; velika muka je bila tudi za vojaka, ker si je moral lase kodrati, s pudrom potresati in v kite plesti. Potemkin je te nedostatke bistro spoznal ter v posebnem zapisku glede tega povedal mnogo resničnega. »Čemu vojakom kite?« pravi on. »Vsakdo mi mora pritrditi, da je bolj zdravo glavo prati in umivati, nego jo obkladati s pudrom, salom, moko, lasnicami in kitami.« »Vojaki ruski,« pravi sorodnik knežev, »ne bodo nikdar pozabili, da jih je knez s striženjem las rešil bolezni na glavi in pa stroškov za pudranje.« Tudi je Potemkin poskrbel, da bi se odstranile hude kazni, ki so se takrat rabile v vojski; obenem se je hudo protivil prestrogi vojaški disciplini in naglemu korakanju pri vojaških vajah. Celó neki protivnik, ki je sicer Potemkina najhuje obsojal. — S. R. Voroncov — ga je pohvalil radi tega, ker je vvedel udobno in podnebju prikladno obleko za vso vojsko. Toda le-te ljudomile izpremembe, katere je vvedel Potemkin, se niso vzdržale dolgo. Car Pavel I. je po smrti Potemkinovi nemudoma vse polajšave uničil ter vvedel zopet stari strogi red, ki je trajal tudi še pod carjem Nikolajem I. —

V tem času je 'dosegla sila mogočnega' kneza svoj vrhunec; kajti Katarina se je naslanjala mimo mnogih drugih svetovavcev le na »svojega kneza« kot na »kamenito goro« ter ga povpraševala za

svet v vseh državnih in osebnih zadevah. O tem nam pričajo v poslednjem času v ruskih zgodovinskih časopisih objavljena pisma, ki sta si jih pisala Katarina in Potemkin. Tukaj ni mogoče navesti niti vsebine iz teh zanimivih zgodovinskih listin; vendar pa nam je splošno omeniti, da se more le po njih razsoditi, kako ljubeznivo se je ponašala vladarica nasproti knezu, in kako jako je cenila njegovo nadarjenost in državniško spretnost. — O raznih pojavih Potemkinove mogočnosti v tem času bi se mogli napisati celi zvezki; videti je bila neomejena. On je odstranil nekdanj tako mogočne Orlove, Panina in Černiševa. Celo najnevarnejši protivnik, bogati, naobraženi in umni A. R. Voroncev, ki je postojano vedno obsojal skrivaj kneževe osnove za njegove odsotnosti, je hitro utihnil, kadar se je Potemkin oglasil. — Vse zadeve s tujimi dvori so se opravljale le s kneževo vednostjo; a ravno tako je vplival tudi na vsa notranja dela. Protivil se je zvezi s Prusijo; reševal finančialna vprašanja — seveda ne vselej državi na korist; posredoval je med Katarino in »mladim dvorom« (Katarininim sinom Pavlom in soprogo njegovo Marijo Würtemberško); sodeloval je tudi pri dogodkih, ki so provzročili drugo delitev Poljske. Pred njim se je zvijal gibčni Segur, se klanjal oholi Garris, a obiskovale so ga tudi kronane glave. Kako so mislili takrat o veljavi kneza Potemkina njegovi vrstniki, vidimo iz zapiskov dveh njegovih znancev. »Vsa Rusija,« govori Heibig, »in sosednje države so trepetale, videč, da je zavisna usoda celih narodov od samo tega človeka.« — »Vpliv Potemkinov«, je pisal leta 1790. nadvojvoda Richelieu, »presega vse pojme o neomejeni mogočnosti. On carstvuje na vsem prostoru med Kavkazom in Donavo ter deli oblast z vladarico v ostalem delu države.« Proti Potemkinu zares ni bilo zakonov, niti senata, niti ministrov; le njega beseda je veljala.

(Dalje prihodnjič.)

Drobne pesmi.

Koketki v cerkvi.

Pokaj pa ti si prišla v cerkev?
Da svoj obraz bi nam kazala?
Ko vse odstranil bi ti praške,
Menda iz cerkve bi zbežala!

Seveda, to je zdaj moderno,
Dajati s tem Gospodu slavo,
Da sredi cerkve se ustaviš
In gledaš po ljudeh zvedavo!
Z.

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739 – 1791)

Spisal Ivan Steklasa.

II. Potemkinove osnove in njegova mogočnost.

(Dalje.)

Mogočni in bogati, lepi in razkošni knez je bil pravi ljubljeneček ženskih, posebno slavohlepnih in bogastva željnih Evinih hčer. In zares je bil konec 18. veka, ki se je odlikoval s tolikim številom mehkužnežev in razuzdank, ravno knez Potemkin izmed najsijajnejših in najmogočnejših Don Juanov. Knez je imel brezštevilnih romanov s krasoticami raznih narodov in stanov. Zategadelj ga je imenoval neki vrstnik »kneza tmine«.

Ker ni znal brzdati svojih strasti, nego je hotel ustreči vsem svojim željam, se je naužil vsega v preveliki meri, kasneje pa ga je mučil vsled prenasičenja strašen dolgčas. Sredi veselih drugov se je čutil osamljenega, kajti v duši svoji ni nahajal toliko plodotvorne sile, da bi si bil z njo preganjal duhomorno praznoto, in kakor poje Lermontov v neki krasni pesmi, je bil »on edini mračnega in praznega dvorca ničemurni vlastelin«. Potemkin je zategadelj prav pogostoma izkušal težo duševne praznosti in ničnosti. Ob takih prilikah se mu ni upal nihče približati; sam pa si je preganjal puščobo s čudnimi navadami, muhami in celo z norostmi. Večkrat se je valjal neumit, neoblečen in nepočesan po cele mesece v svoji spalnici; ali pa se je vdal pretirani pobožnosti in včasih celo vražarstvu. Večkrat ga je popadla kar iznenada strašna dušna tesnoba. Tako je bil knez nekoč pri mizi jako vesel, ljubezniv in prav zgovoren; kar je obmolknil, postal zamišljen in žalosten, naposled pa je rekel: »More-li biti človek srečnejši od mene? Vse, kar sem želel, vse se mi je po volji izpolnilo: hotel sem činov in redov — imam jih; ljubil sem igro — zaigral sem neštete vsote; ljubil sem gostbe — dajal sem krasne in razkošne; cenil sem drage obleke — imel sem jih toliko in takšnih, kakršnih in kolikor jih ni imel še noben srečni človek — skratka: vsem svojim strastem sem ustregel s polno mero«. Ko je te besede izpregovoril, je razbil porculanski krožnik na drobne kosce, pobegnil v spalnico ter se zaprl. — Da bi se raztresel, je imel okoli sebe vedno mnogo zabavnikov, izmed katerih je posebno poznan

neki Mosé, ki je zabaval kneza s svojimi izmišljotinami in dovtipi. Prav rad se je knez razgovarjal tudi z razkolniki in drugoverci, katerih je bilo vedno nekoliko v njegovem spremstvu.

Med slabimi navadami Potemkinovimi je treba omeniti tudi te, da on, ki je trošil na burke in zabavo neizmerne vsote, ni rad plačeval svojih dolgov ter tako večkrat unesrečil siromašne upnike. Kadar se je kateri upnik prijavil knezu, je le-ta hitro poklical svojega tajnika Popova ter ga po navadi vprašal, zakaj ni dolg izplačan, potem pa je dal dogovorjeno znamenje, naj se dolg plača ali ne.

Tako se je ponašal knez ne samo v Petrogradu, nego tudi v Novi Rusiji in v Krimu, kjer je večjidel bival od početka osemdesetih let. Tukaj je razvijal vkljub vsem svojim muham in trmam nenavadno delavnost. Trebalo je izvesti čim preje grški projekt, za katerega so se trošile ogromne vsote. Do vladarice so dohajala že poročila tudi o neuspešnosti teh del in o nepravilni denarni upravi. Nekateri mislijo, da se je hotela Katarina radi tega osebno prepričati o resničnosti teh glasov, a to ni verjetno; ravno v tem času je bil knez še v posebni milosti in mnogo odlikovan s čini, denarji in posestvi; v Petrogradu mu je poklonila cesarica dva dvorca in sicer dvakrat, ker ju je prvokrat prodal. Imel je že vse ruske redove, a ko je bil utemeljen red sv. Vladimira, je postal knez prvi njegov vitez. V začetku leta 1784. je bil imenovan za generalnega vojnega maršala, za predsednika vojaškega zbora, za generalnega gubernatorja krimskega in za predstojnika zbora kavalirske garde. Verjetnejše je torej, da se je odločila vladarica za potovanje na jug na prošnjo kneza samega, ki jo je hotel iznedaditi z novim carstvom, katero je on povzdignil v teh krajih; morda je pa hotela tudi podražiti Turško in se sniti z vladarji sosednjih držav.

III. Potemkinovo slavlje za potovanja Katarine II. na jug in njega nasledki.

O tem potovanju se je govorilo v dvorskih krogih že leta 1784., pripravljali pa so se zanj vse do leta 1787.; toda šele, ko je prenehala na jugu huda kuga, se je odpravila cesarica na pot. Med tem se je tudi Potemkin skrbno pripravljal za svoje slavlje ter potrošil iznova ogromne vsote; a ni dovolil, da ima pri tem kaj posla Rumjancov, upravitelj Male Rusije, skozi katero je vodil pot na jug. Ni ravnal tako brez razloga; hotel je pokazati vladarici, kako umen upravitelj je on, in kako krasno so urejeni njemu poverjeni kraji v razmerju z zapuščeno Malo Rusijo.

In uspel je zares sijajno. Cesarica je odšla z mnogobrojnimi spremstvom iz Carskega sela 7. prosinca leta 1787. »pogledat svoje malo gospodarstvo«, kakor je ona šaljivo rekala. Potemkin jo je sprejel v Kijevu, kjer je ostala precej dolgo, dokler so se dogotavljale priprave za sprejem. Na Dnepru se je stesalo več desetoric razkošnih ladij po ruskem okusu, na katerih se je moglo voziti do 3000 ljudi. Najrazkošnejše sta bili urejeni ladji »Dneper« za cesarico in »Bug« za začetnika tega čudnega zgodovinskega prizora; na »Desni« pa je bila napravljena ogromna obednica, kjer je cesarica dajala sijajne gostbe. Zidali so Ekaterinoslav, polepšavali Kremenčug, utemeljevali nova mesta, očistili Dneprske slapove ter zbrali cele trume Jatarjev, Kirgizov, Nogajcev in Turkmenov, da bi cesarico sprejele in pozdravljale na raznih mestih, skozi katera je imela potovati. Potemkin je poskrbel tudi za glasbo, katero je prirejal glasoviti glasbenik Sarti, ter sestavljal sam besedilo za pozdravne govore veliki vladarici. Na slavaloku na Perekopu se je bleščal po zapovedi Potemkinovi napis: »Predposlala strah in prinesla mir«.

Mnogoštevilne ladje so se svečano zibale po Dnepru, obdane od vseh strani s šalupami in čolni. V nekaterih lepših mestih so se zaustavljali popotniki. Gledali so bregove, ob katerih se je gnetel praznično oblečeni narod, so streljali s topovi, užigali umetelni ogenj in se vršile vojaške vaje. V Ihanovi se je sešel s Katarino poljski kralj Stanislav Ponjatoski, katerega je sprejel Potemkin prav prijazno. Brez dvoma je bilo prijateljstvo Potemkinovo vzrok, da se je Ponjatoski vzdržal še nekoliko let na poljskem prestolu.

Od Kremenčuga se je začelo pravo slavlje Potemkinovo, kajti ta kraj je bil že pod njegovo upravo, in tu se je videla velika razlika proti drugim pokrajinam. Posebno je hvalila cesarica na novo urejene konjiške čete. Za cesarico je bil prirejen v Kremenčugu krasen stan z vrtom. Pisma, ki jih je pisala Katarina svoji snabi in drugim osebam, so bila polna oduševljenja; vladarica je bila očarana od vsega, kar je videla. In vendar so je šele v Krimu pričakovala prava čudesna. Za Kremenčugom se je sešla Katarina s cesarjem Josipom II., ki je potoval pod imenom grofa Falkensteina. Četudi je bil Josip II. strog kritik Katarine II. in še posebno kneza Potemkina, je vendar presenetilo tudi njega marsikaj, kar je videl na tem potovanju. V Herson se je pripeljala Katarina v krasni kočiji, v kateri je sedela z Josipom in Potemkinom. Tu ti je bila trdnjava, zavarovana z velikim številom topov; na ladjedelnici so bile tri dogotovljene ladje — vse to na mestu, kjer je bila pred 8 leti sama pusta stepa. — Pravijo,

da je bila cesarica nenavadno oduševljena, ko se je pripeljala v mesto skoz »paradni vhod«. Josip II. in njegovi sopotniki so pa pač stikali po vseh kotih mesta ter seveda našli tudi precej nedostatkov v izvršitvi mestnih utrdb, pri novoizdelanih ladjah i. t. d.

Čudesna priroda na Krimu in krasno Črno morje sta še silneje delovali na vladarico. Njena pisma, ki jih je pisala odtod ob ti priliki, so polna slavospevov čarobniku Potemkinu. Na potovanju po Krimu je obdajala kočijo, v kateri se je vozila cesarica, najlepša tatarska telesna straža; Potemkin jo je sestavil od samih Murzov, in le-teh sijajna obleka je navdušila celo skeptika Josipa II. —

Toda najlepši prizori so se godili v Inkermanu. V nalašč za cesarico sezidanem dvorcu so pri obedu hipoma odgrnili zaveso, ki je branila razgled z balkona; kakor na mig so se umaknili Murzi in Kozaki na stran, in gledavci so zagledali krasno Sebastopoljsko luko, kjer je stalo do sto večjih in manjših ladij — začetek slavne črnomske mornarice. Začeli so streljati iz vseh topov. Katarina je vsa oduševljena nazdravljala z vnetim obrazom.

Po obedu se je odpeljala cesarica z Josipom II. v Sebastopolj na posebni ladji, katero je bil naročil Potemkin v Carigradu in ki je bila popolnoma enaka sultanovi. Josip II. je bil kar presenečen, ko je videl luko, in prepričan je bil o veliki njeni bodočnosti. Kesneje pa je pisal o tem dogodku tako-le: »Cesarica je oduševljena, ker se je moč Rusije tako povzdignila. Knez Potemkin je v sedanjem času vsemogočen, in ne more si človek misliti, kako se mu klanja vse, kar je okoli njega«. A v krdelu teh častivcev je bil tudi sam cesarski pisatelj.

V Akmečetu (Simferopolju) so videli potniki vrt, ki je bil urejen po angleškem okusu, a v Karaonbazaru prekrasen dvorec, obdan z vrtom, vodometi in umetnimi slapovi, v bližini prvega pa še drugi lepši dvorec za cesarico. Na večer pa so bili vsi presenečeni po čarobnem umetelnem ognju iz 300.000 raket. — V takem razkošju je potovala Katarina po Krimu, da se je nehote spominjala pripovedi iz »Tisoč in ene noči«.

In ravno radi tega sijajnega potovanja so oponašali Potemkinu marsikaj, kar se še dandanes bere in veruje, četudi ni resnično. Res je, da je Potemkin v to svrho potrošil ogromne vsote denarja. Kar pa pripovedujejo v svojih spisih protivniki sijajnega kneza, je popolnoma neverjetno. Tako poznani Holbig ni mogel pojmiti, odkod toliko vasi in dvorcev ob glavni cesti, ter je napisal v svojem poročilu, da so bili to le gledališki uresi; odtod one v zgodovini to-

likokrat spominjane, v pregovor prišle »Potemkinove vasi«. A vendar je dobro znano, da je Potemkin ravno v Krimu dal postaviti mnogo vasi in vanje nastaniti doseljence, posebno ko so se Tatarji začeli izseljevati na Turško. A radi splošne varnosti so bile te vasi razmeščene ob glavni cesti, kakor je bila navada tudi v Slavoniji posle turškega gospostva. »Potemkinovih vasi«, kakršne si predstavljajo mnogi še dandanes, pa v resnici nikdar ni bilo. Zavidni Nemec se je hotel s tem poročilom le osvetiti vsemogočnemu knezu. Takisto so kriva poročila o čredah živine, katere so po trditvi omenjenega poročevalca gonili po noči z enega kraja na drugi, kakor tudi v vojaških skladiščih, po katerih se je mesto moke nahajal le pesek. Le o »zgonu naroda« h glavni cesti je poročilo deloma verjetno; pa saj se to godi še dandanes celo v najnaprednejših državah, kadar potuje vladar po svoji državi.

Kesneje je bilo v teh krajih seveda dosti žalostnih nasledkov omenjene kulturne prenapetosti; Tatarji so se krdeloma izseljevali, krasni vrtovi in dvorci so propadali, bolezni so gonobile naseljence i. t. d. Tudi je ostalo mnogo osnov, katere je zamislil knez, neizvedenih, a v tem, kar je bilo storjeno, je bilo povsod opaziti Potemkinovo odločnost, dalekomiselnost in podjetnost vkljub vsemu ugovarjanju njegovih klevetnikov.

Potemkin je prejel ogromne nagrade še pred odhodom vladarice, od katere se je ločil v Harkovu. Dolgo potem so še odmevali glasovi o tem potovanju po Rusiji in ostali Evropi. Katarino so namreč spremljevali mnogi poslanci tujih držav, ki so raznesli po vseh krajih poročila o mogočnosti in sijaju »kneza Tavrijskega«; ta častni nazivek so mu namreč nadeli za velike zasluge, ki si jih je bil stekel v Krimu ali Tavridi, kakor se je v starem času zval ta polotok. Toda boljša nagrada so bila zanj pisma vladarice, ki dolgo ni mogla pozabiti, kar je videla. Le-ta pisma jasno rišejo vtiske, ki jih je Katarina prejela na potovanju, kakor tudi njeno iskreno in globoko zahvalnost staremu svojemu ljubljencu.

Toda za tem veselim in krasnim potovanjem, ki je zahtevalo mnogo denarnih žrtev, je sledil žalosten in krvav konec: nova vojna s Turki, proti katerim je moral Potemkin sam prevzeti zapovedništvo. Ruski odnošaji s Turško so bili že zdavnaj napeti; izguba Krima in drugih krajev ob Črnem morju, nenavadna delavnost in očitne osnove gubernatorja Potemkina, ki je bil preustrojl vojsko, iztesal brodovje, zbral množino topov in drugega orožja v njemu poverjenem kraju — vse to je dražilo Turke. A potovanje Katarine same so proglasili

Turki za izzivanje. Poslanci tujih držav razen zastopnika nemškega cesarja Josipa II., n. pr. angleški, francoski in pruski, katerim ni bilo dovoljno povišanje Rusije ter prav neugodna možnost, da osvoji le-ta celo Črno morje in Carigrad — so podpihovali turško vlado. Dne 13. velikega srpana leta 1787. — kmalu po odhodu Katarine iz Krima — je bil ruski poslanec Bulgakov v Carigradu zaprt v dvorec s sedmerimi stolpi; dne 7. kimavca istega leta pa je sledila napoved vojne z Rusijo. Iz tajnega dopisa Katarininega do Potemkina se vidi, kakšna posebna pooblastila je dobil knez že l. 1786. glede turške vojne; njemu je pripadla glavna uloga v vodstvu vojske in v vseh drugih vojaških stvareh; ruskemu poslancu Bulgakovu je bilo zapovedano poročati obenem cesarici in Potemkinu, in po odredbah Potemkinovih se je imel poslanec vedno ravnati. Brez pretiranosti se mora reči, da je edini Potemkin imel odločiti, naj se vojna začne, ali pa odvrne z modro politiko ali s primernim popuščanjem. Tačas, ko je knez razkazoval cesarici in njenim sopotnikom lepe in prijazne kraje na ruskem jugu, je bil morda spočetka tudi sam prepričan o svojih silah; toda ko se je približevala nevarnost, je menda sam začel dvomiti o hitrem uspehu zasnovanega vojaškega podjetja. Iz pisem in razgovorov med knezom in cesarico je razvidno, da je hotel podaljšati mir s Turki, samo da bi mogel med tem dobro urediti brodovje in vojsko. Zategadelj ga po pravici obsojajo zgodovinarji, ker je ravnal tako ošabno, četudi je sam dvomil, da-li je dosti pripravljen; kajti na ta način je Turkom dal ugodno priliko.

Kaj čuda, da se je začela ta vojna prav žalostno za Potemkina, kajti ruske čete niso mogle nikjer napredovati. Knez je izgubil pogum ter hotel izročiti poveljništvo Rumjancovu. Najhujši udarec je bil zanj, ko je huda burja pokončala velik del ruskega brodovja, kateremu je zapovedoval Vojnovič. Katarina ga je bodrila v svojih pismih, naj vztraja, češ, da se bode vse na bolje obrnilo. To je pomagalo. Vrh tega so se okolnosti na bojišču vsaj deloma izboljšale; mornarica je pregnala Turke z važnih postojank, a Suvarov je odbil napad Turkov na Kinburn tako odločno, da je bil to za sovražnika pravi poraz. Smotra vojne v l. 1787. — osvojitve Očakova — pa Rusi niso dosegli, kajti ta trdnjava se je držala do konca leta 1788. Cesarica je bila silno nestrpljiva ter je vedno popraševala v pismih, kdaj bodo že osvojili Očakov. Mnogi niso razumeli, zakaj se Potemkin ni tako dolgo odločil za napad na to trdnjavo. On je razjasnil to obotavljanje sam, češ, da ne bi rad gubil ljudi z dvojnim napadom, in da bi raje z obsedanjem prisilil sovražnika na predajo. Čuden je

bili zares v svojih nazorih ves Potemkin in ves njegov značaj čisto nepreračunljiv. Za velike svoje osnove v Novi Rusiji in v Krimu je žrtvoval na tisoče ljudi, a zdaj, ko je imel dokončati grški projekt ter pokončati starega sovražnika — zdaj mu je bilo žal vojakov, in celo najgenialnejšega vojvodo tedanje vojske Suvarova je obiral radi njegovih smelih napadov, ki so ga seveda vselej stali velikih gubitkov. A med obsedanjem, ko bi se bil imel baviti z resnimi vprašanji, se je vdajal zdvojnosti, in da bi se razvedril in potolažil, je zbral okoli lepo urejenega šatorja vsaki večer ogromni orkester pod vodstvom Sartijevim; prirejal je gostbe in svečanosti — a vse to je trajalo tedne in mesece.

Toda tako ni moglo dolgo ostati: v Petrogradu so protivniki Potemkinovi ostro govorili proti njegovim osnovam; celo cesarica sama je bila včasih z njim nezadovoljna. Potemkin se je moral na posled odločiti za napad na Očakov ter ga je tudi izvedel. Obljubil je vojakom ves plen, celo topove in blagajnico, če osvoje trdnjavo. Po strašnem klanju je bil Očakov osvojen dne 6. grudna 1788. Bila je strašna zima; pravijo, da se je kri, ki je tekla iz ran padlih vojakov, takoj strdila. Potemkin je ves čas, dokler je trajala borba, ki je imela odločiti njegovo slavo ali pa sramoto, sedel na topovki s podprtimi rokami ter neprenehoma govoril: »Gospod, pomiluj!« Klanje in ropanje je trajalo po mestu tri dni. Plen je bil ogromen; Potemkin je dobil med ostalimi dragocenostmi krasen smaragd, velik kot kurje jajce; podaril ga je v spomin zmage cesarici.

Poročilo o osvojitvi Očakova je proizvedlo v Petrogradu neizmeren vtisk: nasprotniki Potemkinovi so morali utihniti, a cesarica se je silno vzradovala, saj so se zdaj sijajno izpolnile nade, ki jih je stavila na »druga in učenca«. — Potemkin je osramotil svoje sovražnike. Katarina mu je pisala prav prisrčno pismo, v katerem se mu je zahvalila za njegov trud pri ti veliki zmagi. Pozabljene so bile zdaj vse bridkosti, strašne žrtve, na tisoče padlih vojakov; in čast kneza in cesarice je bila zdaj rešena.

Po osvojenju Očakova je preživel Potemkin nekoliko časa v Kersonu, kjer se je popravljalo brodovje, ki je bilo v zadnjih pomorskih bitkah hudo poškodovano. Odtod pa se je odpravil v Petrograd. Tu so ga sprejeli s slavljem, ki gotovo ni bilo manj svečano nego nekdanj Marijevo v Rimu po zmagi nad Cimbri in Tevtoni. Pripravljali so se dolgo na ta slovesni sprejem kneza zmagovavca. Med drugim so sklenili tudi razsvetliti mramorna vrata v Carskem selu.

Visoko nad vrati, ki so bila okrašena z bojnim orožjem, je bleščal napis iz Petrovega ode: » Ti z bleskom vnideš v hram sv. Sofije!« Katarina je bila zdaj prepričana o bodočih uspešnih podjetjih kneza Potemkina. »On bo še letos v Carigradu,« je govorila večkrat Hrapovickemu. Cesarska pesnikinja je napisala v slavo kneževega prihoda verze, ki proslavljajo rusko zmago pod Očakovim ter izražajo nado, da je zdaj Rusom odprta pot po Bugu in Dnepru v Črno morje. Precej po zmagi je sprejel Potemkin za nagrado red sv. Jurja prvega reda — odlikovanje, ki so ga do tistih dob dajali le največjim dostojanstvenikom. Njegov veliki vpliv na vladarico in neomejeno zaupanje Katarinino v zmagonosnega vojskovodjo — oboje se je pokazalo še posebno s tem, da sta bili Potemkinu izročeni obe vojski, ukrajinska in ekaterinoslavska, tako da je on postal polkovodec vseh vojaških sil na jugu in jugozapadu. Zaslužni in nepravilno žaljeni Rumjancov Zadunajski se je precej za tem umaknil na svoje posestvo v Mali Rusiji.

Med tem je odšel Potemkin iznova na bojišče že dne 5. velikega travna 1789. To leto so se Rusi posebno odlikovali s slavnimi vojaškimi podjetji na jugu: z osvojitvijo Bender, Fokšan in Akermana ter z znamenito zmago Suvarova pri Rimniku. Od tega časa je bil Potemkin prav prijazen s Suvarovim ter ga je priporočal cesarici, da ga nagradi po njegovih zaslugah. Prepuščal je od tega časa tudi vsa težavna opravila večjidel nadarjenim svojim generalom, pred vsem Suvarovu, potem pa tudi knezu Repninu ter Ušakovu, sam pa je preživel del leta 1789. in skoraj celo leto 1790. daleč od vojske; prebival je nekaj časa v Jaših, kesneje pa v Benderih. Njegovo stanovanje je bilo nenavadno krasno; okoli njega je bil zasajen vrt po angleškem okusu. Na bojiščih se je prelivala kri, odmevalo zdihoвање in zdvojno vpitje, okoli kneza pa je carjevalo nenavadno razkošje in veselje; glasbenik Sarti je zabaval občinstvo vsaki dan z dvema glasbama, okoli Potemkina se je vil roj krasotic, prirejali so se baleti, plesi, gledališke predstave in razne druge zabave.

Toda vkljub sijajnim zmagam je bil položaj ruske vojske v osvojenih, pa opustošenih krajih tako težaven, da je Potemkin sam začel razmišljati o miru. Po zimi leta 1789.—1790. se niso vojevali, nego so ves ta čas porabili za mirovne dogovore, ki pa so bili brezuspešni, ker Turška, podpihována od tujih držav, ni hotela ničesar popustiti, niti količkaj uvažiti ruskih zmag. Potrebno je bilo tedaj pokoriti to upornost Turške ter ji vzeti zadnjo zaslombo njene

vojske — trdnjavo Izmail. Za to delo je bil izvoljen odločni, brezobzirni Suvarov.

Osvojitev Izmaila se šteje med najznamenitejše vojaške dogodbe leta 1790. ter spada obenem med najstrašnejše v vsi zgodovini. Spočetka je mislil Potemkin, da se bode trdnjava vdala brez velikega odpora; toda to se ni zgodilo. V vojaškem svetu so nato odločili, da se osvoji z naskokom. Vsi vojaški veljaki onega časa so trdili, da je tako strašno delo nemožno. Pravijo, da je Potemkin, ko je bil napad že sklenjen, zapovedal Suvarovu, da še malo počaka; kajti smilili so se mu vojaki. Drugi pa trdijo, da je bil Potemkin proti svoji volji izzvan, da se je odločil z enim udarcem osvojiti Izmail. Potemkinu je namreč prorokovala gospa de Witt iz kart, da se bode posadka v Izmailu predala čez tri tedne; le-ta se pa nasmaje ter pravi: »Jaz znam bolje prorokovati nego vi!« In v tem trenutku je poslal Suvarovu zapoved, da osvoji Izmail z naskokom, pa naj stoji, kar hoče. Suvarov je pohitel nato pod zidovje izmailsko ter poslal vojsko, ki se je že vračala, na svoje poprejšnje mesto. Dne 3. grudna jo je on iznova sam razmestil. Štiri dni se je dogovarjal brezuspešno s turškim zapovednikom o predaji. A zjutraj dne 11. grudna leta 1790. je sporočil Suvarov Potemkinu tako-le: »Ni jačje trdnjave niti brezupnejše obrambe, nego je izmailska, ki je padla pred prestol Nj. veličanstva v krvavem napadu. Najponižneje pozdravljam Vašo svetlost!«

Strašno in skoro nemožno delo je bilo končano. Poročilo o slavni zmagi je odnesel cesarici Valerijan Zubov, brat Platonov. Med Potemkinom in Suvarovim pa je prišlo radi tega znamenitega dela do hudega prepira. »S čim moram nagraditi vaše zasluge, grof Aleksander Vasiljevič?« je vprašal Potemkin junaka, ko sta se sešla.

»Z ničimer, knez,« je odgovoril razdraženo Suvarov; »jaz nisem trgovec in nisem prišel semkaj trgovat; razen Boga in vladarice ne more mene nihče nagraditi!«

Ta odgovor je kneza hudo razdražil; pobledel je ter odšel.

Pred zmagovitimi pomagači Potemkinovimi so padale na jugu dotlej nepristopne trdnjave druga za drugo — a tam na severju se je vzdigoval proti knezu protivnik, ki mu je postal kmalu nevaren. To je bil Zubov, katerega vpliv na cesarskem dvoru je hitro rastle. Potemkin je dobival o vsem tem točno poročila, ali ni mogel zabraniti, da ne bi bil vplival Zubov že zdaj na mnoge odloke, kateri niso vedno ustrezali željam mogočnega kneza. Le-ta, dasi bi bil

moral ostati na mestu, ker je bilo po osvojitvi Izmaila pričakovati od Turške predlogov za mir, in dasi vladarici odhod njegov z bojišča ni bil posebno po volji, je vendar odšel v Petrograd meseca svečana leta 1791. To je bilo poslednje njegovo potovanje v prestolnico; kajti osvojivši trdnjavo Izmail, je izgubil obenem bitko z Zubovim.

(Konec prih.)

Sanje.

Premnogokrat sem sanjal že,
Da pred menoj stoji
Podoba krasna, gleda me,
Vablivo se smeji.

Ves strasten, da bi jo objel,
Razpnem roke po njej;
Tedaj pa padati sem jel . . .
Tja dol . . . naprej . . . naprej . . .

In spet jo vidim sliko to,
Krasnejšo ko kdaj prej;
Prevzela dušo mi je vso,
Da tožen zrem po njej . . .

In padam, padam spet na dno . . .
Al' sanjam, al' bedim? . . .
Če sanjam, ah, kaj bo z meno
Tedaj, ko se zbudim? . . .

Feodor Sokol.

Ženske.

Trdnjave vas zovejo Nemci,
O nekih naskokih golče,
Vso kažejo s tem bojevitost,
Vse svoje junaško srce . . .

Trdnjave pa nam se ne zdite,
Ah, kdo naj primerja tako!
Ne, ptičice ljubke ste, nežne,
Med cvetjem žgoleče sladko . . .

Privabiti ni vas baš lahko,
Poredne, koketne stvari!
Če slednjič pa v kletko zletite,
Hej, kdo naj popiše slasti! . . .

Ljubeče vam božamo lice,
Objemljemo mehko telo . . .
Če nam pa — al' vam — kdaj dovolj je,
Spustimo vas spet pod nebo . . .

Feodor Sokol.

Pa zakaj? . . .

Kadar pridem v njega hišo,
Me pozdravlja preprijazno,
Klanja se mi, stiska roko,
Pa mi hvali vince razno . . .
Pa zakaj?
I, si misli: ta prihaja
K meni slednji dan po dvakrat,
Če zračunim konec leta,
Lep dobiček bo do takrat . . .

Jaz pa mislim: če bi vedel,
Kaj prihajam tako zvesto,
Kar prijel bi me za roko,
Pa postavil me na cesto . . .
Pa zakaj?
I, če le za hip izgine
V vežo, v hram, pa v klet po vino,
Koj drži va se v objetju
Z njega hčerko Albertino . . .

Feodor Sokol.

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa.

IV. Potemkinov konec.

(Konec.)

lavnostno potovanje Potemkinovo v Petrograd se je vršilo tako sijajno kakor po osvojitvi Očakova. Svečano so ga sprejemali po vseh večjih mestih, a cesarica mu je poslala naproti grofa Bezborodko, da ga pozdravi. V Petrograd je prispel dne 28. svečana leta 1791. Katarina se je sicer blagovoljno ponašala nasproti knezu, ki je bil sedaj že postaren, vendar je sčasoma opazil z njene strani nekako tajno hladnost, ki je bila bržkone posledica neprestanega obrekovanja njegovih nasprotnikov, posebno še Zubova. Znano je, da knez sploh ni trpel kovarskih protivnikov, nego je pokončal vsakega ter ga čim preje odstranil z dvora; ni tedaj nič čudnega, da je hotel storiti tako tudi z Zubovim. Toda to pot ni uspel, in vkljub vsi njegovi mogočnosti se je vendarle počasi povzdigoval nevarni protivnik. Sicer je cesarica še vedno izpolnila mnogokatero željo svojega vernega druga, toda njegova moč je vendarle slabela, posebno od onega časa, ko je moral oditi zopet na jug, dočim je Zubov ostal pri vladarici, in le-ta je nahajala veliko tolažbo v prijaznih razgovorih s človekom, ki ji je bil nov. Treba je tukaj omeniti, da je postarna cesarica v tem času pogostoma pbolevala; žalil jo je jadni položaj države, izmučene po tolikih vojnah, vnanje spletke in pa odpor Turške proti mirovnim pogodbam. Razdraževali so jo pa tudi domači odnošaji, posebno nesporazumljenje z »malim dvorom«. Prav verjetno je, da so se Katarini sčasoma priskutili preveliki načrti Potemkinovi; ona si je želela miru in pokoja, a strašile so jo nove osnove. Ni čudno torej, da so se pojavili pri nji znaki nezadovoljstva; vendar pa je bila pri vsem tem knezu še vedno dosti naklonjena ter ga je ob- sipala z udvornostmi, nagradami in podarki.

Med tem je obhajal knez krasne svečanosti v Tavrijskem dvorcu, kamor je vabil odlični svet, da se naužije radosti in veselja. Za samo eno tako zabavo, kateri je prisostvovala tudi cesarica, je potrošil pol milijona rubljev, a govorilo se je o nji ne samo v Petrogradu, nego po celi Rusiji. Ta zabava je bila labodja pesem sijaj-

nega kneza osvojene Tavride, kajti kmalu potem je moral vzeti slovo od petrograjskega društva in ljubljene cesariče. Le-ti ni bilo po volji, da se mudi knez tako dolgo v Petrogradu. Bilo je dosti raznih govoric, zakaj ni odšel Potemkin tako dolgo na bojišče. Trdili so, da je hotel osnovati v krajih, katere je otel Turkom, posebno carstvo, v katerem bi vladal on pod vrhovno oblastjo Rusije. Toda to ni bil pravi vzrok; knez se je mudil zlasti radi Zubova, najhujšega tekmeča na dvoru, in Potemkinu je bilo več do zmage nad Zubovim nego nad samimi Turki. Tako so potekali v ti borbi dnevi in tedni, na bojišču so morali pa mesto Potemkina zapovedovati drugi poveljniki. To je knezu mnogo škodilo, in protivniki so ga začeli vse huje napadati. Vrsta slavnih zmag, med katerimi je bila glavna dobljena nad vezirjem pri Mačini dne 28. svečana, je naposled kneza zdramila; tedaj se je pa tako razburil, da je zmagovitemu generalu celo očital njegove uspehe. Izprevidel je, da na tak način izgubi ves ugled, ko se pokaže, da namesto njega lahko kdo drugi dokonča vojno in sklene tudi mir.

Potemkin se je moral vdati; razsrjen radi svojega nestalnega položaja pri dvoru, mučen in vznemirjen s pekočo zavestjo, da je iztisnjen, je odšel iz Carskega sela dne 24. malega srpana l. 1791. Gotovo ni slaven knez Tavriški še nikdar čutil toliko bridkosti in ponižanja, kakor prve dni tega svojega progonstva, saj mu je bila cesarica sama ukazala, da mora nemudoma oditi k vojski . . . Nikdar več ni videl prestolnice, ki je bila tolikokrat priča njegove slave in mogočnosti.

Toda bilo bi krivo, ko bi se trdilo, da je Katarina čisto izpremenila ravnanje nasproti svojemu dragemu knezu, tudi še dalje mu je bila dobrotnica; veliko število najbolj laskavih in bodrečih pisem je letelo za knezom, bržko je odšel iz Petrograda. Tolažila ga je še posebno od onega časa, ko ji je sporočil, da ga napada huda bolezen; svarila ga je v pismih, naj se varuje in čuva svoje zdravje na težavnem potovanju.

Potemkin je vkljub svoji bolezni nenavadno hitro prispel v Jaše; le osem dni je potreboval od Carskega sela. Pravijo, da je bil strašno razdražen radi mirovnih pogodb, katere je bil sklenil knez Repnin s Turki; vendar se je kmalu potolažil, četudi se je nekaj časa mislilo, da se razbijejo mirovni razgovori, ker je Potemkin zahteval med drugimi pogoji tudi nezavisnost Moldavije, za Vlaško zlažanje davka, za Rusijo pa Anapo. Toda Rusi so bili strašno zadeti

po vojni, Turška pa je na bojišče znova postavila 200.000 mož na desnem bregu Donave nasproti Brajli, in mir se je moral skleniti.

Vendar Potemkinu ni bilo usojeno, da bi bil on sklenil ta mir; smrt se mu je brzo približevala.

Trpel je med boleznijo hude težave in duševno vznemirjenost. Pri takih napadih je vsemogočni knez, ki je bil sicer tako oblasten, iskal pri Bogu zavetja ter spisal tudi pobožno molitev Spasitelju v čast. Razni slučaji so poveličevali knezovo klavrnost ter mu vsiljevali slutnjo o bližnji smrti. Sredi velikega srpana je umrl brat velike kneginje Marije Feodorovne, princ Württemberški. Knez je bil za pogrebom, a ko je šel po dokončanih molitvah iz cerkve ter velel, naj pride njegova kočija, so mu pripeljali pogrebni voz. Knez je ves prestrašen odskočil. Kmalu potem so ga odpeljali že bolnega v Jaše. Na tem potu je določil pooblaščenca za mirovni sestanek. V Jašah se mu je bolezen shujšala. Od tukaj je pisal Repninu, da je po dolgotrajnem trpljenju popolnoma oslabil. »To mesto«, pravi v pismu, »napolnjeno s človeškimi in živinskimi trupli je bolj podobno grobišču nego človeškemu prebivališču. Bolezen me je popolnoma izmučila.«

V Petrogradu, v cesarskem dvorcu, pa je cesarica z nemirom sledila razvitek bolezni starega druga. Kadar je čitala poročila zdravnikov, se je včasih bridko razjokala. K bolniku je prišla tudi njegova ljubljena sorodnica Branicka, ki ga ni zapustila do smrti. . . . Knezu je postajalo vse huje in huje; toda dasi je imel zbran okoli sebe cel zbor zdravnikov, vendar ni mnogo maral za njih svete, ampak je še sam pospeševal svojo bolezen s tem, da je mnogo jedel, si polival vročo glavo z mrzlo vodo ter se jezil radi malovrednih reči kakor nestrpeljiv otrok.

Dne 27. kimavca je zapustil Potemkin Jaše, katere so se mu zdele pravi grob, ter šel v komaj dogotovljeni Nikolajev. Pred odhodom je še podpisal že s prav oslabele roko cesarici poslednje pismo, katero je pa ona sprejela že po njegovi smrti. Glasi se tako-le: »Matuška, najmilostivejša vladarica! Ni mi možno več prenašati muk, samo ena rešitev mi še ostaje — da zapustim to mesto; zatoorej sem ukazal, da me odpeljejo v Nikolajev. Ne vem, kaj bo z menoj. Odidem, da se rešim. Verni in zahvalni podanik Potemkin.«

Knez ni prispel v Nikolajev. Na prvi postaji, kjer je bilo naznačeno prenočišče, so mu priredili svečan sprejem, toda iz kočije se je slišalo žalostno zdihovanje: »Duši me, vroče je!« Rano v jutro so odpotovali dalje (kneza je spremljevala namreč po navadi mno-

goštevila družba); toda komaj so se oddalili nekoliko vrst, je že bolnik zaukazal, da se ustavijo. »Zdaj pojdemo nekam,« je izpregovoril — »jaz umiram! Vzdignite me iz kočije; naj umrem na tleh!« — Po drugih poročilih držal je bolnik v rokah sv. podobo, jo poljubljal, jo oblival s solzami ter neprenehoma zdihoval: »Bog moj, Bog moj!«

Danilo se je. Razprostrli so preprogo, prinesli blazino ter položili nanjo kneza. Zdaj ni nič več govoril, nego samo stokal. Kmalu potem je silno zdihnil, se iztegnil, in ni ga bilo . . . Kozak iz spremstva je prvi povedal, da knez umira, in umirajočemu so zaprli oči na večni spanec z zamazanimi bakrenimi denarji . . .

Vtisk o nenadni smrti mogočnega kneza je bil izreden. Cesarica je nekoliko dni pre jokala. Grof Esterhazy je pisal svoji soprogi o tem dogodku: »Spričo smrti kneza Potemkina nosi tukaj vse žalno obleko. Cesarica ni nobenkrat izšla; eremitaž (zabav v zimskem dvorcu) ni bilo; ona celo navadnih iger ni igrala v notranjih sobanah.« V pismu do Grimma in drugih oseb pa tudi v razgovorih je kazala Katarina iskreno in globoko žalost za pokojnim knezom. Mnogim izmed dvornikov je smrt Potemkinova dobro došla, med njimi tudi kronanim glavam, n. pr. Stanislavu Ponijatovskemu, ki se je bal osnov mogočnega kneza glede Poljske . . .

Naj še omenimo, kako so pisali o Potemkinu po njegovi smrti. Mason, dasi ni bil njegov slavitelj, trdi o njem, da je bil izreden človek, velikan, ki je vse nadkrilil. »On je sezidaval, pa tudi razruševal,« pravi Mason, »včasih zmešal vse, a tudi oživil vse. Kadar je bil odsoten, so komaj govorili o njem; ko se je pojavil, so gledali samo njega. Imenitni njegovi protivniki, ki so igrali pri vojski neko ulogo, če je bil knez odsoten, so pobegnili domov, bržko se je on povrnil; kajti poleg njega niso imeli nobenega ugleda.« — »Kar se mene tiče,« je pisal Rostopčin S. R. Voroncovu, »sem oduševljen radi tega, da je dan smrti njegove gotov, dočim nihče ne ve dneva, ko se je porušil rodovski kolos.« »Veliko drevo je padlo: bil je izreden človek,« govori o njem moskovski metropolit Platon. A pismo cesarice Katarine do Grimma — krasna nje nadgrobница — se glasi tako-le: »Strašen udarec me je zadel — moj učenec, moj drug — da, lahko rečem — moj malik, knez Potemkin Tavriški — umrl . . . Bil je to človek velikega uma, redkega razuma in plemenitega srca. Z njim ni nihče znal ravnati, on pa je umel divno upravljati z drugimi.«

Veseli pa so bili smrti slavnega kneza njegovi sorodniki, ki so dobili ogromno njegovo zapuščino — čez deset milijonov vrednosti

in pa neštnevilne umetnine. Cesarica pa je sama izplačala mnogo dolgov, katere je imela od pokojnika zahtevati državna blagajnica, češ, da je imel knez mnogo potrebščin, in da je večkrat trošil sam svoj denar za državne potrebe.

Katarina je tudi o Potemkinovi smrti izdala svečano pismo, v katerem so se navedla zaporedoma vsa njegova podjetja. To pismo se je shranilo v cerkvi v Hersonu, kjer je bilo tudi ukazano postaviti mramoren spomenik knezu Tavriškemu.

Truplo pokojnega kneza so odpeljali iz stepe v Jaše, odkoder so ga po svečanih mrtvaških obredih odpravili v Herson. Tukaj so ga položili v rakev cerkve sv. Katarine. Na mestu, kjer je umrl Potemkin, so postavili kesneje spomenik.

Toda kakor je bilo v usodi mogočnega kneza vse nenavadno, tako se je tudi zgodilo, da je bil tudi njegov spomenik v Hersonu v cerkvi sv. Katarine pokončan, a rakev zasuta z zemljo. Odeško društvo za zgodovino in starine je preiskalo leta 1873. grob Potemkinov. Našli so v gomili skrinjico, v kateri je ležala knezova črepinja; na zatilku so se videle vitice temnorjavih las; razen tega je bilo še nekoliko drugih kosti. V rakvi so dobili tudi še ostankov lesene in svinčene krste ter tri od biti sešite zvezde reda Andrejevega, Vladimirjevega in Jurjevega. To je bilo vse, kar je ostalo od mogočnega kneza, ki je nekđaj očaroval svet s svojo razkošjo in sijajnostjo! — Ne pozabimo še povedati, da so Potemkinu v Hersonu, ki ga je utemeljil on sam, povzdignili leta 1836. spomenik z javnimi doneski iz vse Rusije.

Izdajavec.

Ne vzdržno me vabi tvoj duh in tvoj cvet . . .

Oh, naj te utrgam, cvetica prekrasna!

Na prsiah gojil bom in nosil tvoj cvet,

Skušnjava ti sladka, skušnjava opasna!

A ti se umičeš, dekle, pred menoj!

Kaj gledaš me ostro — tako porogljivo? . . .

Ah, zabil na prstan sem ta-le bil svoj,

Ki veže doma me na staro koprivo . . .

Márica II.

